

Б. Є. Лук'янчиков,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Є. Д. Лук'янчиков,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного та підприємницького права Національного технічного університету України "КПІ"

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Сучасний етап еволюції кримінального процесуального законодавства характеризується розширенням засобів пізнавальної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Новий КПК України доповнено главою 21, в якій врегульовано порядок провадження нових слідчих (розшукових) дій, що можуть проводитися в негласному режимі. Певних змін зазнали норми, якими визначаються підстави і порядок проведення традиційних слідчих дій. До групи таких слідчих дій слід віднести пред'явлення для впізнання. Залежно від об'єкта, який пред'являють особі для впізнання, новий КПК України виділяє три види пред'явлення для впізнання: особи, речей, трупа (ст. 228, 229, 230).

Аналіз норм нового КПК України свідчить, що його розробники намагалися врахувати пропозиції науковців щодо удосконалення даних норм. Разом з тим деякі дискусійні питання вирішені не повністю і потребують подальшого наукового обговорення та обґрунтування пропозицій щодо внесення відповідних уточнень та доповнень до статей КПК, що регулюють дану діяльність.

Пред'явлення для впізнання науковці розглядають як вид криміналістичної ідентифікації об'єктів за слідами, що збереглися в пам'яті особи, яка їх сприймала [1]. Саме тому і попередній і новий КПК містять вимогу про те, щоб у особи, яка сприймала об'єкт було з'ясовано чи може вона його впізнати. Коли об'єктом пред'явлення для впізнання є особа, від впізнаючого отримують інформацію про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також обставини, за яких він її бачив. Якщо особа надає таку інформацію, заявляє, що може впізнати таку особу і готова це зробити не виникає сумнівів щодо можливості проведення даної слідчої дії. Складніше вирішується питання, коли особа переконливо запевняє слідчого, що може впізнати того, кого бачила у зв'язку з розслідуваною подією, але не може назвати прикмети, за якими це може відбутися.

Наукове вивчення феномену узнавання психологами, фізіологами, математиками, біологами, медиками, криміналістами та іншими знавцями, зазначає В. Г. Гончаренко, викликало до життя необхідність теоретичного обґрунтування цього явища, виявлення можливостей його прогностичного використання, що зрештою призвело до створення синтетичної теорії розпізнавання образів. Автор аналізує дві форми сприйняття об'єктів, які впливають на процес подальшого впізнання – суцесивну, або аналітичну, яка передбачає сприйняття окремих прикмет зовнішності ізольовано одна від одної, і симультанну, або синтетичну, яка передбачає сприйняття об'єкта в цілому, одномоментно, без виділення окремих ознак. Вона забезпечується миттєвим інстинктивним включенням тайників пам'яті, що призводить до автоматичного компаративного ототожнення на підсвідомому рівні раніше сприйнятих об'єктів. Ця форма впізнання повинна використовуватись у кримінальному судочинстві у певному процесуальному обрамленні як забезпечений природними механізмами життєдіяльності спосіб одержання надійної доказової інформації [2, 535-547].

Виходячи із загальних положень, слід зазначити, що процес впізнання можна розглядати як складний психологічний акт, який інколи відбувається підсвідомо, а не як механічне співставлення статичних образів сприйняття та уявлення. Точний опис зовнішніх ознак людини для тих осіб, які її сприймали складає значні труднощі навіть у тому випадку, коли вони ці ознаки добре запам'ятали. Для акту впізнання мають значення і такі ознаки, які були зафіксовані на рівні підсвідомості та актуалізувалися уже в процесі, яким почалося пред'явлення для впізнання.

В багатьох випадках людині, яка не має певних навичок, описати ознаки того чи іншого об'єкта психологічно значно складніше ніж упізнати цей об'єкт. Тому в слідчій практиці можуть складатися ситуації, коли особа, яку допитують, утруднюється назвати прикмети людини, яку сприймала, але з впевненістю стверджує, що може її впізнати, якщо побачить знову. У такому випадку слід з'ясувати, що є підставою для такої впевненості, її загальний світогляд та інше. В ряді випадків особа може володіти доброю зоровою пам'яттю, але не вміє описати сприйняте. Непоодинокі випадки, коли особа під час допиту називає одні ознаки об'єкта, а в процесі впізнання, крім цього, вказує на інші і докладно описує їх, пояснює причину, що дозволила актуалізувати пам'ять.

На цій підставі К. О. Чаплинський зазначає, що пред'явлення для впізнання може проводитися і у тих випадках, коли допитуваний не може описати ознаки об'єкта, що підлягає пред'явленню для впізнання, однак стверджує, що зможе його впізнати якщо побачить [3, 322-323; 4, 19].

Зважаючи на викладене, слушною є думка авторів про те, що кримінально-процесуальне законодавство, яке регулює порядок пред'явлення для впізнання (головним чином живих осіб), потребує вдосконалення, конкретизації, а криміналістичні рекомендації з цього питання мають бути уточнені і поліпшені з урахуванням об'єктивних факторів, що впливають на процеси сприйняття та впізнання [5, 11].

Висновок про урахування або нехтування пропозиціями науковців щодо покращення правового врегулювання такої слідчої дії як пред'явлення особи для впізнання можна зробити на підставі аналізу змісту ст. 228 нового КПК України.

На відміну від чинного, новий КПК не передбачає допит особи, якій будуть пред'являти для впізнання. У чинному КПК чітко записано, що особа, якій будуть пред'являти для впізнання має бути допитана (ч. 1 ст. 174 КПК). В ст. 228 нового КПК зазначається, що "перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її...". Що слід розуміти під опитуванням? Кримінальний процесуальний кодекс визначає засоби формування судових доказів, якими є слідчі (розшукові) дії. Опитування не передбачено серед таких засобів. Не усуває сумнівів і те, що за результатами такого опитування має складатися протокол (допиту чи опитування?). У даній нормі має бути чітко зазначено, що особа, яка сприймала певний об'єкт має бути допитана перед тим, як цей об'єкт буде пред'явлено їй для впізнання.

Відповідного корегування потребує друга половина частини першої даної статті, яка сьогодні викладена в такій редакції: "Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу".

Виникає запитання, яким чином особа, що не може вказати прикмети, може вказати сукупність ознак людини? У тлумачному словнику *прикмета* визначається як відмітна ознака когось, чогось, а *ознака* як прикмета, за якою можна визначити що-небудь [6, 297-298, 363].

Із попереднього викладу матеріалу видно, що мова іде про симультанне (синтетичне) впізнавання, коли особа не може назвати прикмети (ознаки) об'єкта, але впевнено заявляє, що впізнає такий об'єкт якщо побачить його. Дане положення потребує уточнення в ч. 2 ст. 228 нового КПК України.

Неоднозначно тлумачиться положення про кількість осіб (статистів) серед яких відбувається пред'явлення для впізнання. Особа підлягає пред'явленню для впізнання разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох. У буквальному розумінні статистів має бути три особи, а четвертим той, кого пред'являють для впізнання. Багаторічна практика сформувалася таким чином, що особу або інший об'єкт пред'являють серед двох інших. Таким чином у даній нормі має бути зазначено, що особу пред'являють серед інших осіб, які має бути не менше двох. Це дозволить слідчому самостійно визначати кількість статистів, яких запрошують до участі в слідчій дії.

Зазначені пропозиції сприятимуть одностайному розумінню положень даної норми практиками і правильному застосуванню її під час проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел:

1. Лукьянчиков Е. Д. Криминалистическая идентификация объектов по следам памяти. – Донецк: Академия, 1998.
2. Гончаренко В. И. Выбране. – К. : Прецедент, 2011.
3. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія / Чаплинський Костянтин Олександрович. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011.

4. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи. Навчально-практичний посібник / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ: УМВС України в Дніпропетровській області, Дніпропетровський ун-т внутр. справ, Свідлер, 2007.

5. Удалова Л. Д. Збірник статей щодо вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства / Л. Д. Удалова, С. О. Телешун, С. Г. Осика. – К., 2000.

6. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 2000.